

BOFIT Online
2005 No. 10

Simon-Erik Ollus – Heli Pyykkö

Suomen ja Venäjän taloussuhteiden viimeaikainen kehitys

Suomen Pankki, BOFIT
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

Suomen Pankki
BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

PL 160

00101 Helsinki

Puh: 010 831 2268

Fax: 010 831 2294

bofit@bof.fi

www.bof.fi/bofit

BOFIT Online
Päätoimittaja *Jouko Rautava*

ISSN 1456-811X (online)

15.9.2005

Helsinki 2005

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Sisälllys

Tiivistelmä.....	3
1 Johdanto.....	4
2 Suomen ja Venäjän välinen ulkomaankauppa.....	4
3 Transitoliikenne	13
4 Suomalaisten sijoitukset ja liiketoiminta Venäjällä.....	16
5 Venäläiset Suomessa.....	20
6 Yhteenveto.....	22
Lähteet	24

Simon-Erik Ollus ja Heli Pyykkö

Suomen ja Venäjän taloussuhteiden viimeaikainen kehitys

Tiivistelmä

Suomen ja Venäjän välinen talousyhteistyö on tiivistynyt ja maiden väliset taloussuhteet ovat merkittävästi kehittyneet sitten 1990-luvun puolivälin. Suomen Venäjän-viennin rakenne on muuttunut huomattavasti, mutta tuonnin rakenne on edelleen hyvin samanlainen kuin 1990-luvun alkupuolella. Viime vuosien Venäjän-kaupan nopean kasvun johdosta Venäjä näyttää vuoden 2005 aikana saavuttavan Suomen suurimman kauppakumppanin aseman. Myös investointitoiminta maiden välillä on kasvanut viime vuosina ja monet suomalaiset yritykset ovat laajentaneet toimintaansa Venäjän kasvaville markkinoille. Lisäksi itään suuntautuvan transitoliikenteen kasvu on ollut nopeata. Venäläiset ovat yksi suurimmista matkailijaryhmistä Suomessa ja Suomi on EU-maista suosituin matkailukohde venäläisille.

Asiasanat: Suomi, Venäjä, taloussuhteet, ulkomaankauppa, investoinnit, transito, matkailu

1 Johdanto

Suomen ja Venäjän välinen talousyhteistyö on tiivistynyt ja maiden väliset taloussuhteet ovat merkittävästi kehittyneet sitten 1990-luvun alkupuolen. Suomen Venäjän-viennin rakenne on muuttunut huomattavasti, mutta tuonnin rakenne on edelleen hyvin samanlainen kuin neuvostokaupan aikana, sillä Suomen tuonti Venäjältä on edelleen hyvin raaka-ainevevetoista. Suomi ja Venäjä eivät juuri kilpaile toistensa kanssa, vaan niiden taloudelliset rakenteet täydentävät toisiaan. Venäjä vie Suomeen raaka-aineita ja energiaa, joita Suomessa jalostetaan ja viedään maailmanmarkkinoille. Suomi puolestaan vie Venäjälle teknologiaa ja kulutustuotteita. Viime vuosien Venäjän-kaupan nopean kasvun johdosta Venäjä näyttää vuoden 2005 aikana saavuttavan aseman Suomen suurimpana kauppakumppanina ulkomaankaupan kokonaisarvolla mitattuna.

Venäjä on Euroopassa tällä hetkellä ainoa nopeasti kasvava suuri talousalue ja maan vaurastuminen lisää ostovoimaa ja kulutusmahdollisuuksia. Ostovoiman kasvaessa yhä useampi palvelualan yritys pyrkiiin laajentamaan toimintaansa Venäjällä. Lisäksi Venäjän edulliset työvoimakustannukset ovat houkuttelevat tuotannon aloittamiseen Venäjällä. Kehitys on heijastunut investointitoimintaan Suomen ja Venäjän välillä, mikä on kasvanut koko 2000-luvun. Monet suomalaiset yritykset ovat viime vuosina merkittävästi laajentaneet toimintaansa Venäjän kasvaville markkinoille.

Nykyisessä globaalitaloudessa perinteisen tavaraviennin sekä investointien rinnalle on noussut myös uusia tärkeitä toimintamuotoja. Tässä katsauksessa on kaupan ja investointien lisäksi huomioitu transitokuljetukset ja turismi. Itään suuntautuvan transitoliikenteen kasvu on ollut nopeata ja sen vaikutus Suomen talouteen huomattava. Suomi on erikoistunut erityisesti arvoavaran transitokuljetuksiin Venäjälle. Myöskään venäläisten matkailijoiden positiivista vaikutusta Suomen talouteen ei saa unohtaa, sillä venäläiset ovat yksi suurimmista matkailijaryhmistä Suomessa ja Suomi on EU-maista suosituin matkailukohde venäläisille.

Tämä katsaus pyrkii kokoamaan Suomen ja Venäjän välisten taloussuhteiden eri osaluokkien kehityksen 1990-luvulta nykypäivään. Olemassa oleva tilastoaineisto on joiltakin osin puutteellista ja Suomen ja Venäjän viranomaisten tilastotiedot poikkeavat paikoin huomattavasti toisistaan. Katsauksessa on pyritty ottamaan huomioon tilastojen mahdollisia epäkohtia.

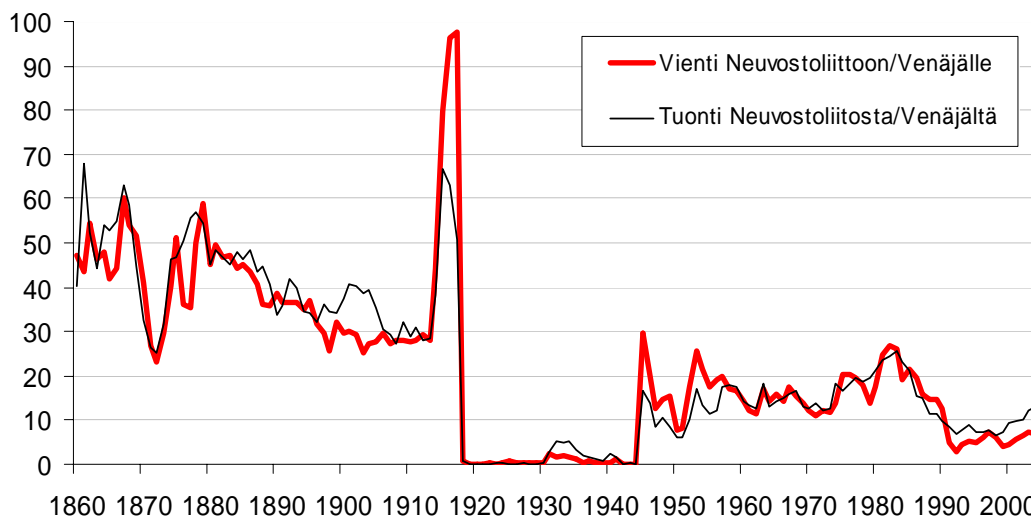
2 Suomen ja Venäjän välinen ulkomaankauppa

Ulkomaankaupan kehitys Neuvostoliiton jälkeen

Suomen ja Venäjän välinen ulkomaankauppa on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla ja Venäjältä on tullut hyvin tärkeä kauppakumppani Suomelle. Perinteisen vetovoimamallilaskelman perusteella maiden välinen kauppa on jopa liian korkealla tasolla (Kotilainen, Kaitila, Widgren & Alho, 2003). Vetovoimamallin mukaan maiden välisen kaupan luonnollinen taso määräytyy niiden talouksien koon sekä kaupankäyntiin liittyvien kustannusten, kuten kuljetuksen ja tullimaksujen, pohjalta. Vetovoimamallin tuottamaa Venäjän-kaupan potentiaalista tasoa laskee erityisesti Moskovan syrjäinen sijainti Eurooppaan nähden, sillä mallissa maiden välinen etäisyys heijastaa kaupankäyntiin liittyviä kuljetuskustannuksia. Suomen viennistä suuri osa suuntautuu kuitenkin Pietariin.

Neuvostoliiton osuus Suomen kaupasta oli perinteisesti melko suuri ja 1980-luvun alussa jopa hieman yli neljännes Suomen ulkomaankaupasta käytiin Neuvostoliiton kanssa. Tuolloin Neuvostoliiton osuus oli kuitenkin poikkeuksellisen suuri öljykriisin vuoksi. 1980-luvun puolivälissä Suomen Venäjän-kauppa alkoi kuitenkin laskea voimakkaasti. Neuvostoliiton tuontikysyntä väheni öljyn hinnan romahdettua ja dollarin heikennyttyä. Samalla suomalaisten tuotteiden hinnat nousivat Suomessa koetun noususuhdanteen vuoksi (Sutela, 2005). Neuvostoliiton hajotessa kaupan osuus oli enää vajaat seitsemän prosenttia Suomen koko ulkomaankaupasta.

Kuvio 1 Venäjän osuus Suomen ulkomaankaupasta 1860–2004, %

Lähde: Suomen Pankki & Tullihallitus

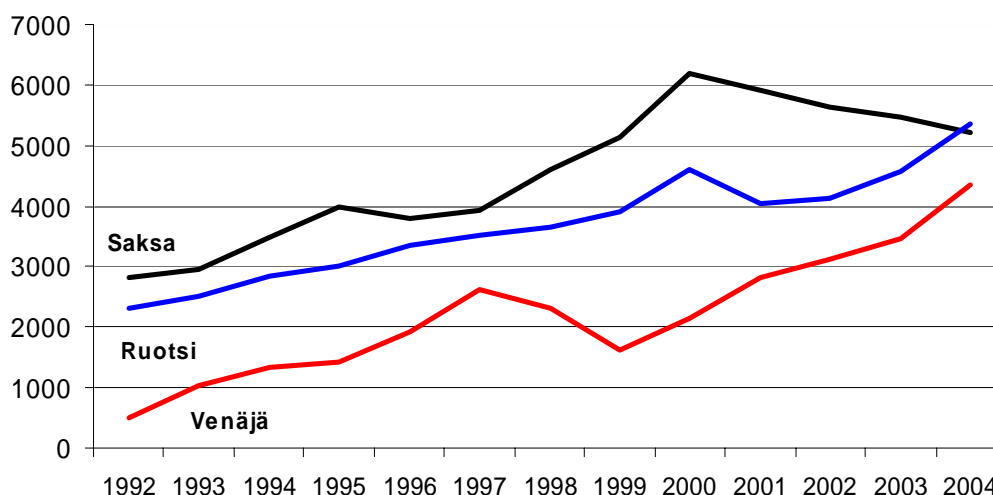
Neuvostoliiton hajottua Suomen ja Venäjän välinen kauppa alkoi vähitellen kasvaa. Kaupan kasvu johtui lähinnä Venäjän talouden avautumisesta ja ruplan reaalisesta vahvistumisesta, sillä Venäjän BKT pieneni aina vuoteen 1997 saakka. Kaupan kasvu jatkui vuoden 1998 talouskriisiin asti. Talouskriisin välittömänä seurauksena Suomen viennin arvo Venäjälle romahti alle puoleen. Sitä vastoin tuonti Venäjältä kääntyi voimakkaaseen kasvuun ruplan devalvoinnin ja raakaöljyn hinnannousun myötä. 2000-luvulla vienti Venäjälle on kasvanut keskimäärin yli viidennes vuosittain Venäjän ripeän talouskasvun vauhdittamana. Myös tuonti Venäjältä on kasvanut keskimäärin yhtä nopeasti, vaikka vaihtelut ovat olleet suurempia. Vuonna 2004 Suomen vienti Venäjälle oli 4,4 miljardia euroa ja tuonti Venäjältä 5,3 miljardia euroa.¹

¹ Vuoden 2005 ensimmäisellä puoliskolla Suomen vienti Venäjälle oli 2,5 miljardia euroa ja tuonti Venäjältä 3,2 miljardia euroa.

Venäjä Suomen kolmanneksi tärkein kauppakumppani

Venäjä oli vuonna 2004 Suomen kolmanneksi tärkein kauppakumppani kauppavaihdolla mitattuna ja sen osuus Suomen ulkomaankaupasta oli lähes 11 prosenttia. Suomi oli Venäjälle 10. tärkein kauppakumppani runsaan 3 prosentin osuudellaan vuonna 2004 (Venäjän tulli, 2005).² Tällä vuosituhannella Suomen vienti Venäjälle on kehittynyt selvästi Suomen koko vientiä positiivisemmin, mikä johtuu pitkälti Venäjän nopeasta ja muiden Suomelle tärkeiden kauppakumppaneiden melko vaatimattomasta talouskasvusta. Venäjä onkin ollut Euroopan nopeimmin kasvava suuri talous. Myös tuonti Venäjältä on viime vuosina kasvanut selvästi koko tuontia nopeammin erityisesti öljytuotteiden hinnannousun myötä. Vuonna 2004 Suomen kauppa Venäjän kanssa kasvoi lähes neljänneksellä. Jos Suomen nykyisten keskeisten kauppakumppanien kauppavirrat kasvavat samaa vauhtia kuin vuonna 2004, Venäjästä tulee vuonna 2005 Suomen suurin kauppakumppani (BOFIT, 2005).

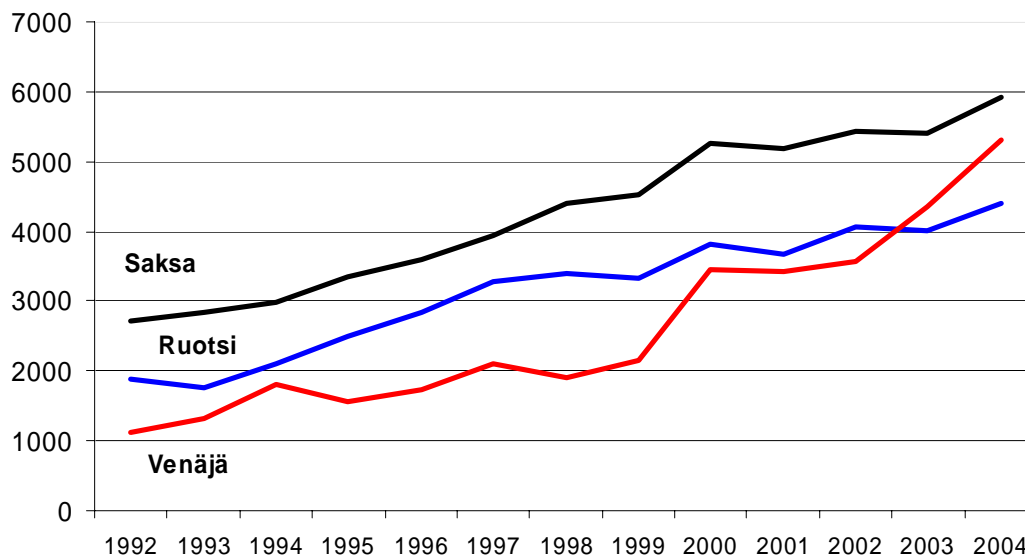
Kuvio 2 Suomen vienti Ruotsiin, Saksaan ja Venäjälle 1992–2004, miljoonaa euroa

Lähde: Tullihallitus

² Vuoden 2005 ensimmäisellä puoliskolla Venäjä oli noussut jo Suomen toiseksi tärkeimmäksi kauppakumppaniksi ohi Ruotsin. Venäjän osuus Suomen ulkomaankaupasta oli 12,2 prosenttia ja tärkeimmän kauppakumppanin Saksan osuus oli 12,4 prosenttia. Suomi taas oli noussut Venäjän yhdeksänneksi tärkeimmäksi kauppakumppaniksi 3,4 prosentin osuudellaan.

Kuvio 3 Suomen tuonti Ruotsista, Saksasta ja Venäjältä 1992–2004, miljoonaa euroa

Lähde: Tullihallitus

Suomen Venäjän-viennin rakenne

Suomen Venäjän-viennin rakenne on muuttunut selvästi 1990-luvun alkuvuosiin verrattuna. Muutokseen ovat vaikuttaneet Venäjän markkinoiden avautuminen kansainväliselle kaupalle, Venäjän kotimaisen tuotannon kehittyminen sekä muutokset Suomen tuotantorakenteessa. Myös Venäjän talouskriisi vaikutti Suomen vientirakenteeseen, koska useilla toimialoilla kysyntä siirtyi enemmän venäläisiin tuotteisiin tuontituotteiden korkeiden hintojen vuoksi.

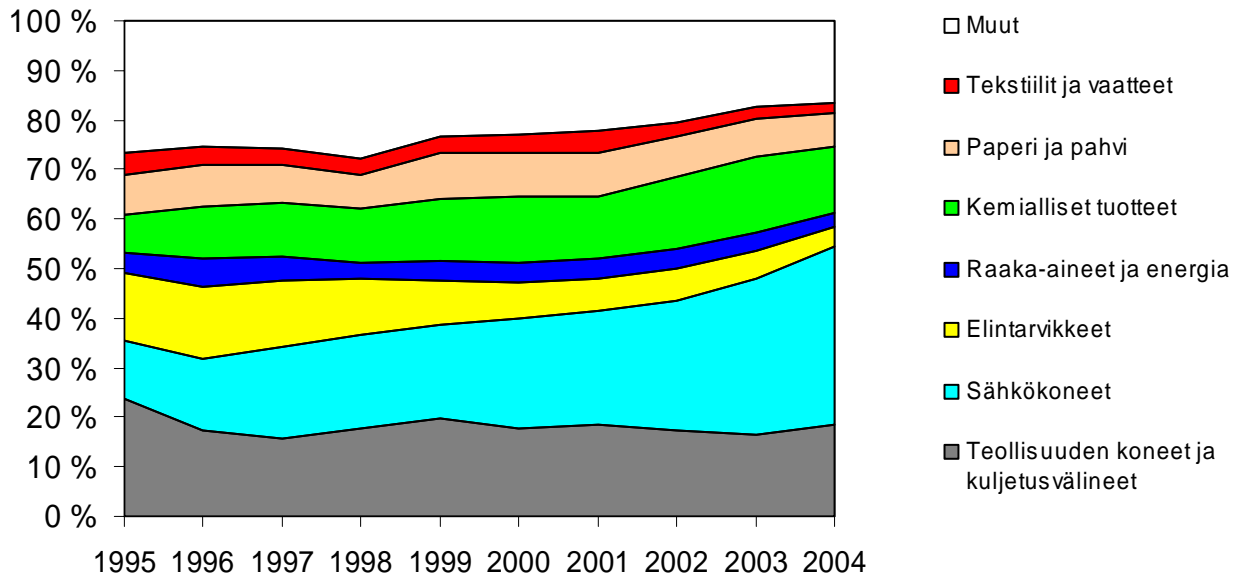
Nykyään Suomi on erikoistunut Venäjän-viennissä, kuten koko viennissäkin sähkökoneisiin ja niistä erityisesti puhelinlaitteisiin. Vienti Venäjälle on jopa keskittyneempää näihin tuotteisiin kuin Suomen muu vienti. Sähkökoneiden vienti on kasvanut ripeästi viime vuosina, koska investointihyödykkeiden kysyntä on lisääntynyt Venäjällä kuluttajien käytettävissä olevien tulojen kasvaessa. Puhelinlaitteet olivat vuonna 2004 jo tärkein hyödykeryhmä Venäjän-viennissä lähes neljänneksen osuudellaan. Sähkökoneet ovatkin syrjäyttäneet perinteisesti tärkeimmät vientituotteet eli teollisuuskoneet ja kuljetusvälineet.

Teollisuuskoneiden ja kuljetusvälineiden merkitys viennissä on hieman vähentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana, mutta niiden osuus viennistä on pysytellyt edelleen viidenneksen tuntumassa. Teollisuuskoneiden osalta Suomen viennin painopiste on vähitellen siirtynyt erikoiskoneisiin, kun aikaisemmin vietiin eniten yleiskäyttöisiä teollisuuskoneita. Kuljetusvälineistä laivojen vienti on romahtanut verrattuna Neuvostoliiton aikaan, mutta autojen vienti on kasvanut voimakkaasti. Autovienti on tosin pääasiassa jälleenvientiä.

Paperin ja pahvin merkitys Venäjän-viennissä ei ole palautunut neuvosto-aikojen tasolle. Niiden osuus Venäjän-viennistä on myös selvästi pienempi kuin Suomen muussa viennissä. Viime vuosina paperin ja pahvin merkitys on tosin vähentynyt Suomen muussakin viennissä kysynnän ja hintojen heikon kehityksen vuoksi. Lääkeviennin voimakkaan kasvun johdosta kemiallisten tuotteiden osuus Venäjän-viennistä on viime vuosina ollut

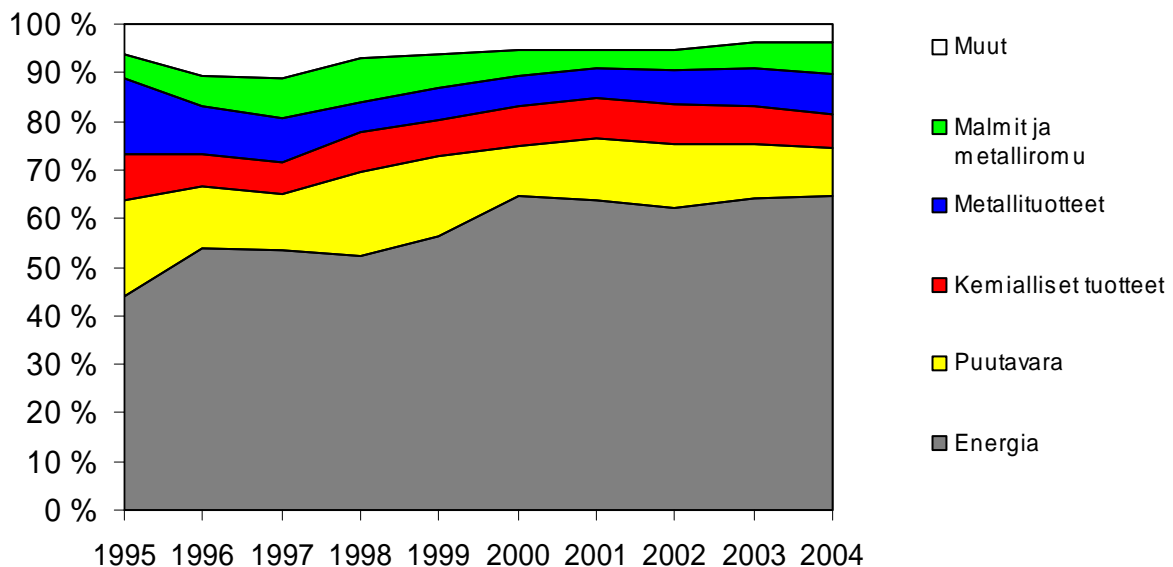
lievässä nousussa. Suomen lääkeviennistä yli kolmannes suuntautuu Venäjälle ja kasvu on ollut ripeää viime vuosina.

Kuvio 4 Suomen Venäjän-viennin rakenne 1995–2004, %

Lähde: Tullihallitus, BOFIT

Kuvio 5 Suomen Venäjän-tuonnin rakenne 1995–2004, %

Lähde: Tullihallitus, BOFIT

Laatikko 1. Autot ja matkapuhelimet Suomen Venäjän-viennissä ja transitossa

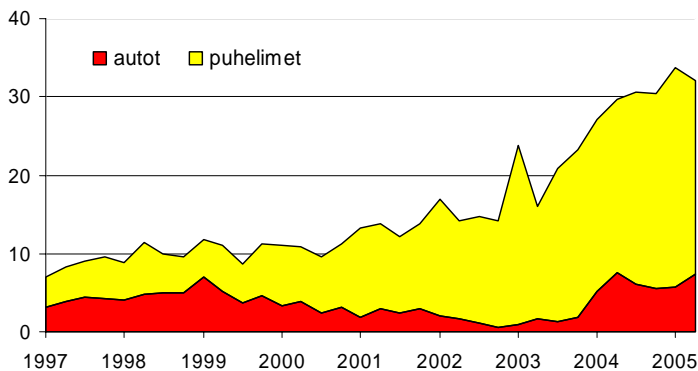
Autot ja matkapuhelimet Suomen Venäjän-viennissä

Suomen Venäjän-viennissä matkapuhelimien ja autojen osuus on merkittävä. Kun nämä kaksi tuoteryhmää vielä 1990-luvun puolessa välissä vastasivat 5-7 prosentista Suomen Venäjän-viennistä, niiden osuus vuonna 2004 oli jo noin kolmannes. Molemmat tuotteet ovat merkittäviä, koska niitä ei Suomessa tuoteta alusta loppuun. Usein Suomi toimii ainoastaan välipaikkana tai täällä tehdään jonkin verran jalostusta. Huomioitavaa on, että näiden tuotteiden tuonnin kasvu vastaa kutakuinkin Suomen Venäjän-viennin kasvua (erityisesti autojen kohdalla). Puhelimien osuus Venäjän-viennistä oli 25 prosenttia ja autojen 6 prosenttia vuonna 2004.

Puhelimien ja autojen merkitys Suomen Venäjän-kaupan kasvulle on ollut merkittävä. Esimerkiksi vuonna 2004 Venäjän-vienti kasvoi 26 prosenttia vuodessa. Puhdistamalla pois matkapuhelimien ja autojen osuus vuoden 2004 kasvusta, se olisi jäänyt noin 16 prosenttiin.

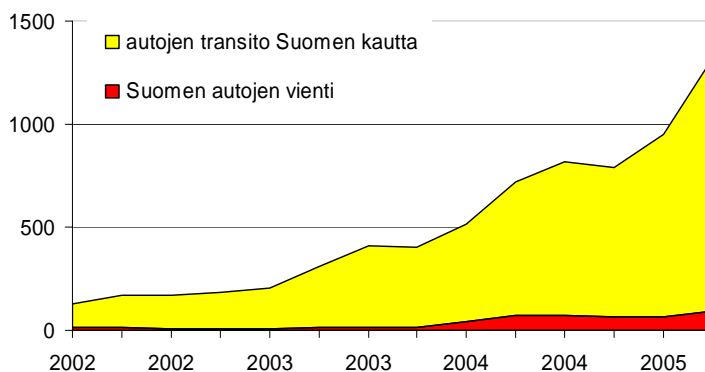
Autojen vienti Venäjälle Suomen omana vientiä kasvoi voimakkaasti 2004 vuoden alussa, jolloin Suomen tulli rupesi soveltamaan uutta tullauskäytäntöä: maahantuojan ei tarvitse enää maksaa auton tullimaksua tuodessaan auton Suomeen. Tulli maksetaan vasta kuin maahantuojaa siirtää auton omistajuuden. Tämän käytännön kautta monet autot kirjautuvat Suomeen tuoduiksi, vaikka maahantuojaa myy autot venäläiselle, joka sitten vie ne Venäjälle.

Kuvio 6 Autojen ja puhelimen osuus Suomen kokonaisviennistä 1997–2005, %

Lähde: Tullihallitus

Kuvio 7 Autojen Suomen Venäjän-vienti ja transito vuosina 2002 – 2005, miljoonaa euroa

Lähde: Tullihallitus

Autot Suomen transitossa

Autojen kirjautuminen Suomen kautta on lisääntynyt sitä mukaa kun autojen kokonaistuonti Venäjällä on kasvanut. Kehitys on näkynyt erityisesti Suomen transitokuljetuksissa itään. Autojen osuus transitokuljetuksista on lähes neljännes ja niiden kasvuvauhti on ollut nopeata. Autojen transitokuljetukset kaksinkertaistuivat vuonna 2004 ja vuoden 2005 alkupuolella autojen kuljetusten kasvuvauhti jatkui nopeana. Suurin osa Venäjän tuomista autoista, jotka kulkevat Suomen läpi, kirjautuvat transitokuljetuksina. Vuonna 2004 noin 8 prosenttia autojen kuljetuksista Venäjälle kirjautui Suomen vientiin.

Suomen Venäjän-tuonnin rakenne

Suomen tuonti sekä Neuvostoliitosta että myöhemmin Venäjältä on keskittynyt pääasiassa energiatuotteisiin ja raaka-aineisiin. Niitä jalostetaan Suomessa edelleen sekä kotimarkkinoiden että läntisten vientimarkkinoiden käyttöön.

Energiatuotteiden osuus tuonnista on viime vuosina vakiintunut 60 prosentin tienoille. 1990-luvun lopussa energiatuotteiden tuontihinnat alkoivat nousta jyrkästi, mikä osaltaan kasvatti niiden tuonnin arvoa. Raakaöljy yksinään muodostaa yli kolmanneksen Suomen Venäjän-tuonnista. Vuonna 2004 raakaöljyn tuonti Venäjältä kasvoi yli 40 prosenttia ja sen arvo nousi jo yli kahteen miljardiin euroon. Venäjän-tuonti kattaakin selvästi yli puolet Suomen energiatuotteiden tuonnista ja maakaasua Suomeen tuodaan pelkästään Venäjältä.

Raaka-aineista Venäjältä tuodaan erityisesti puutavaraa sekä malmeja ja metalliromua. Puutavaran tuonti on ollut lievässä kasvussa 2000-luvulla. Merkittävä osa Suomen puutuonnista on peräisin Venäjältä. Suomi onkin maailman viidenneksi suurin raakapuun tuoja Kiinan, Intian, Japanin ja Etelä-Korean jälkeen (UNCTAD, 2004a). Malmien ja metalliromun, kuten myös metallituotteiden tuonti on kasvanut viime vuosina melko ripeästi. Suomen on pitänyt lisätä raaka-aineiden tuontia Venäjältä pystyäkseen vastaamaan kasvaneeseen kysyntään maailman ja erityisesti Kiinan markkinoilla. Raaka-aineiden tuonnin arvo on noussut myös korkeampien hintojen vuoksi.

Palveluvienti Venäjälle on kasvanut viime vuosina nopeasti. Venäjä oli vuonna 2004 jo toiseksi tärkein palveluviennin kohdemaaja vajaan 12 prosentin osuudellaan. Suomesta viedään Venäjälle pääasiassa rakennuspalveluja, jotka ovat tärkeimpiä myös Suomen koko palveluviennissä. Lisäksi matkailupalvelut ovat merkittävässä asemassa. Palvelutuonti Venäjältä ei toistaiseksi ole ollut yhtä merkittävää, mutta Venäjä on parantanut asemiaan selvästi palvelumarkkinoilla. Venäjän osuus Suomen palvelujen tuonnista on lähes nelinkertaistunut 2000-luvulla ja se oli vajaan kahdeksan prosenttia viime vuonna. (Tilastokeskus, 2005b.)

Pk-yritykset huomattavia toimijoita Venäjän- kaupassa

Pk-yritysten osuus Suomen Venäjän-kaupassa on kasvanut ja määrällisesti kauppaa tekevät nykyisin etupäässä pienet toimijat. Kun 1980-luvun loppupuolella Neuvostoliiton kanssa kauppaa kävi noin 1 700 yritystä (Sutela, 2005), vuonna 2004 vientiä harjoitti jo 3 700 yritystä. Pk-yrityksiä Venäjälle vientiä harjoittavista yrityksistä oli 82 prosenttia ja niiden osuus viennin arvosta oli 29 prosenttia (Tullihallitus, 2005a). Vuonna 2004 pk-yritysten keskimääräisen Venäjän-viennin arvo oli 410 000 euroa, kun suuret yritykset veivät Venäjälle keskimäärin 4,6 miljoonan arvosta.

Myös pk-yritysten tuotevalikoima on muuttumassa. Ennen vietiin matalan jalostusasteen rakennustarvikkeita sekä koneita ja laitteita, mutta Venäjän oman teollisuuden kehityksessä suomalaisen vientiteollisuuden on täytynyt panostaa yhä enemmän tuotejalostukseen. Monet Venäjän-kaupan alalla toimivat pk-yritykset ovatkin joutuneet valitsemaan, siirtävätkö ne matalan jalostusasteen tuotannon edullisemmän työvoiman perässä Venäjälle vai panostavatko ne tuotteiden jalostukseen Suomessa. Kehitys näyttää siltä, että pk-yrityksen on panostettava tuotejalostukseen halutessaan säilyttää suomalaisen tuotannon kilpailukykyisenä.

Suomen Venäjän-tuonti on huomattavasti vientiä keskittyneempää. Vuonna 2004 tuontia harjoitti 1165 yritystä, joista kymmenen suurimman osuus oli yli 75 prosenttia ko-

ko Venäjän-tuonnista. Suomen koko ulkomaankaupan keskittyminen oli huomattavasti vähäisempää: kymmenen suurinta tuontiyritystä vastasi vain 24 prosentista tuonnista. Venäjän-tuonnin keskittyminen johtuu pitkälti tuonnin yksipuolisesta rakenteesta, jossa energiatuotteiden osuus on huomattava. (Tullihallitus, 2005a)

Taulukko 1 Suomen Venäjän-viennin yritys rakenne

Suurimmat viejät	Arvo milj. euroa	Venäjä-viennin osuus, %	Suomen kokonais- viennin osuudet, %
5	1469	33.7	30.7
10	1835	42.1	39.9
50	2732	62.6	62.1
100	3154	72.3	71.2
500	4088	93.7	91.0
yhteensä: 3726	4362	100.0	100.0

Lähde: Tullihallitus

Taulukko 2 Suomen Venäjän-tuonnin yritys rakenne

Suurimmat tuojat	Arvo milj. euroa	Venäjä-tuonnin osuus, %	Suomen kokonais-tuonnin osuudet, %
5	3348	69.2	19.2
10	4024	75.6	24.1
50	4995	93.9	41.3
100	5162	97.0	50.6
500	5313	99.9	73.5
yhteensä: 1165	5320	100.0	100.0

Lähde: Tullihallitus

Laatikko 2. EU:n, Suomen ja Venäjän ulkomaankauppatilastojen väliset erot

EU:n, Suomen ja Venäjän ulkomaankauppatilastojen väliset erot

Suomen ja Venäjän ulkomaankauppatilastojen arvoluvut eroavat huomattavasti toisistaan. Erityisesti Venäjän tuonnin kohdalla ero Suomen tullin ja Venäjän tullin raportoimien lukujen välillä on merkittävä. Vuonna 2004 Suomen tulli ilmoitti Venäjän-viennin arvoksi 130 prosenttia suuremman luvun kuin Venäjän tullin tuontiluvut Suomesta. Joitakin eroja löytyy myös Venäjän vientitilastojen ja Suomen tuontitilastojen välillä, mutta niiden osalta Suomen viranomaisten raportoima luku on vain noin 13 prosenttia Venäjän lukua suurempi.

Tilastojen väliset erot johtuvat paljolti harmaan tuonnin suuresta määrästä (mm. kaksoislaskutuksesta), joka näyttää edelleen olevan yleistä Venäjän-kaupassa. Yritykset ilmoittavat lähtömaan tullille tavaravirallisen arvon, mutta Venäjän tullille ilmoitetaan huomattavasti matalampi summa, jonka pohjalta tuontiveroa maksetaan. Suomen Venäjän-kaupassa vuonna 2004 tavarat "menettivät" keskimäärin lähes 60 prosenttia arvostaan siirtyessään Suomen tullista Venäjän tulliin.

Kaksoislaskutus ei koske ainoastaan Suomen ja Venäjän välistä kauppaa, vaan laajemmin koko Venäjän ulkomaankauppaa. Ero tuontitilastoissa on huomattava myös Euroopan unionin jäsenmaiden ja Venäjän tullin tilastoissa. Vuonna 2004 Eurostatin tilastoima viennin arvo oli 66 prosenttia suurempi kuin Venäjän tullin tilastoima tuonti EU:sta ja Eurostatin tuontiluku oli 9 prosenttia suurempi kuin Venäjän tullin vientiluku. EU-25 kaupassa Venäjälle menevät tavarat "menettivät" keskimäärin 40 prosenttia arvostaan siirtyessään tullista toiseen.

Taulukko 3 Suomen, EU:n ja Venäjän tullin välisiä tilastoeroja vuonna 2004, miljoonaa euroa

	Suomi			EU-25		
	Venäjän tulli	Suomen tulli	Erotus (%)	Venäjän tulli	Eurostat	Erotus (%)
Tuonti Venäjältä	4 718	5 318	13	74 008	80 600	9
Vienti Venäjälle	1 888	4 352	130	27 528	45 735	66

Lähde: Eurostat, tullihallitus ja Venäjän tulli

Arvio Venäjän todellisesta tuonnista

Harmaan tuonnin suuri määrä on hyvin tiedossa Venäjän viranomaisilla, ja muun muassa Venäjän keskuspankki pyrkii ottamaan harmaan tuonnin huomioon omissa tuontitilastoissaan. Vuonna 2004 ero Venäjän tullin ja keskuspankin tavarantuontitilastojen välillä oli 27 prosenttia, mikä oli keskuspankin arvio harmaasta tuonnista. Keskuspankin arvio näyttää kuitenkin olevan edelleen liian pieni. Venäjän tullin mukaan EU-25:n osuus Venäjän tuonnista oli 45 prosenttia vuonna 2004 ja Eurostatin tilastojen perusteella EU-maiden vienti Venäjälle oli noin 46 miljardia euroa. Laskemalla näiden lukujen pohjalta arvio Venäjän tuonnin kokonaisarvosta päädytään noin 102 miljardiin euroon, mikä on 30 prosenttia Venäjän keskuspankin tuontilukua suurempi. Olettaen, että harmaan tuonnin osuus on yhtä suuri Venäjän muiden kauppakumppanien kanssa, keskuspankin tuontiluku näyttää hyvin varovaiselta.

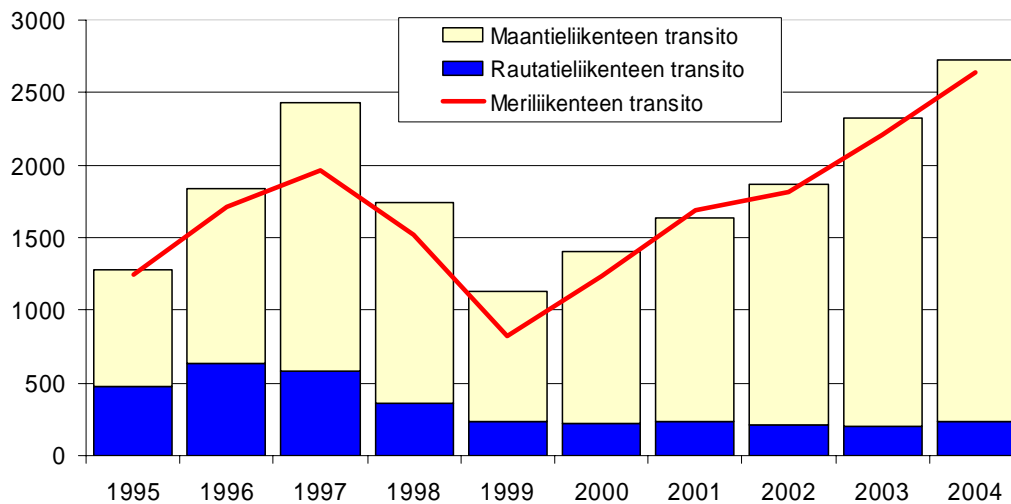
3 Transitoliikenne

Suomi on merkittävä transitokäytävä Venäjälle. Suomesta itään suuntautuvan transitoliikenteen volyyymi kasvoi voimakkaasti 1990-luvun puolivälistä kriisivuoteen 1998 saakka. Vuonna 1999 transitokuljetukset vähenivät huomattavasti, mutta 2000-luvulla niissä alkoi taas selvä noususuuntaus.

Suomesta itään suuntautuva transitotavara tulee useimmiten laivalla Suomeen, josta se siirretään rautateitse tai maanteitse Venäjälle. Osa kuljetuksista jatkaa transitona Venäjän läpi Kaukoitään saakka, mutta suurin osa Suomen läpi kulkevasta transitosta on Venäjän tuontia. Tilastokeskuksen transitotilastoissa (katso kuviot 8. ja 10.) samat kuljetukset on kirjattu kahteen kertaan, ensin meritransitona ja tämän jälkeen maantie- tai rautatietransitona.

Tilastokeskuksen mukaan tonnimääräiset transitokuljetukset itään ovat kasvaneet keskimäärin 10 prosenttia vuodessa 2000-luvulla. Maantietransito on kasvanut nopeiten, keskimäärin 23 prosenttia vuodessa koko 2000-luvun. Rautatietransiton tonnimäärät ovat pysyneet lähes vakiona. Merikuljetukset ovat kasvaneet keskimäärin 27 prosenttia vuodessa koko 2000-luvun. Maantiekuljetukset Suomen läpi itään olivat 2,5 miljoonaa tonnia viime vuonna. Kasvua maantiekuljetuksissa oli 17 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Rautateiden transitokuljetukset Suomen läpi olivat 0,2 miljoonaa tonnia vuonna 2004 ja ne kasvoivat 16 prosenttia vuotta aiemmasta. Maantietransiton lisäksi arvotavaraa vietiin lentorahtina Helsinki-Vantaan lentoaseman kautta. Suomeen meritse saapuneiden itään matkalla olleiden transitokuljetusten määrä oli viime vuonna 2,6 miljoonaa tonnia.³

Kuvio 8 Transitoliikenne Suomesta itään 1995–2004, 1 000 tonnia

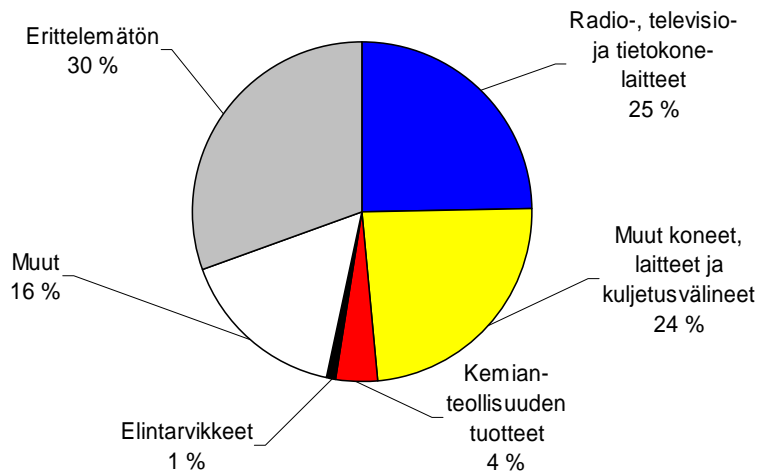
Lähde: Tilastokeskus

³ Tammi-kesäkuussa 2005 maantietransito itään oli 1,2 miljoonaa tonnia ja kasvoi 9 prosenttia vuotta aiemmasta. Arvolla mitattuna maantietransito kasvoi alkuvuoden aikana 4 prosenttia vuotta aiemmasta ja oli arvoltaan 9,3 miljardia euroa. Meri- ja rautatieliikenteen tonnimääräinen transito laskivat 4 prosenttia vuoden ensimmäisellä puoliskolla. Itään menevän meritransiton määrä oli 1,2 miljoonaa tonnia ja rautatietransiton 0,1 miljoonaa tonnia tammi-kesäkuussa 2005.

Transitokuljetusten arvosta ei ole ollut saatavilla tilastoja ennen vuotta 2002, jolloin Tullihallitus alkoi kerätä tilastoja maantietransiton arvosta. Muiden kuljetustapojen transitorahdin arvoa ei edelleenkään tilastoida. Vuonna 2004 Venäjälle menevän maantietransiton kokonaisarvo oli 19,4 miljardia euroa ja se kasvoi 10 prosenttia vuotta aiemmasta.

Maantietransiton hyödykerakennetta voidaan käyttää arviona koko transiton rakenteesta tarkempien tilastojen puuttuessa. Itään suuntautuvan maantietransiton arvosta suurimman osan muodostavat sähkölaitteet sekä koneet ja kuljetusvälineet. Nämä ryhmät muodostavat yhdessä lähes puolet maantietransiton arvosta. Lähes kolmannes arvosta muodostuu kuitenkin erittelemättömistä tuotteista. Radio-, televisio- ja tietokone-laitteiden kuljetukset vähenivät hieman vuonna 2004 ja niiden arvo oli noin 4,8 miljardia euroa. Autojen kuljetukset sitä vastoin kaksinkertaistuivat ja niiden arvo ylsi yli 2,5 miljardiin euroon. Autojen osuus transitokuljetuksista oli 13 prosenttia vuonna 2004 (katso lisää laatikko 1).⁴

Kuvio 9 Maantietransito itään vuonna 2004, arvo toimialoittain

Lähde: Tullihallitus

Suomen läpi Venäjälle menevien maantiekuljetusten arvo on noin kolme kertaa Suomen omaa vientiä suurempi. Suomen kautta kulkeva Venäjän hyödykkeiden tuonti on siis huomattavaa. Jos oletetaan, että Venäjän todellinen tavarantuonti on aikaisemmin osoitettujen (laatikko 2) laskelmien mukaisesti noin 100 miljardia euroa, niin tällöin Suomen kautta (maantietransito ja vienti) kulkee noin 20–25 prosenttia Venäjän kokonaistavarantuonnista.

Suomen läpi kulkee tavaraa muilta markkinoilta Venäjälle sekä venäläistä tavaraa muualle. Suomi on erikoistunut erityisesti itään suuntautuvaan arvotavarakuljetukseen, kun taas Baltian maiden kautta kulkee enemmän bulkkitavaraa. Suomen kanssa transitokuljetuksista kilpailevat erityisesti Baltian maiden satamat, Pietarin oma satama, Venäjän Suomenlahdella rakenteilla olevat satamat sekä suorat maantiekuljetukset Euroopasta Puolan ja Valko-Venäjän läpi. Fyysisellä etäisyydellä Länsi-Euroopasta mitattuna Suomella on

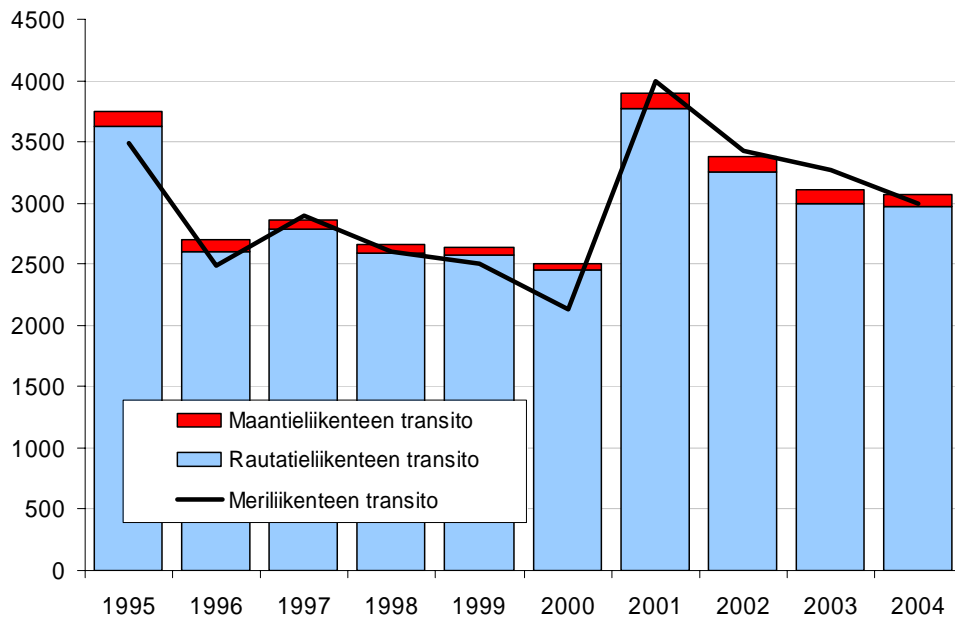
⁴ Vuoden 2005 ensimmäisellä puoliskolla erityisesti autojen transito itään kasvoi nopeasti. Autojen osuus transitosta oli 23 prosenttia ja niiden vienti kasvoi 89 prosentilla vuotta aiemmasta. Huomioitavaa on myös radio-, televisio- ja tietokone-laitteiden transiton kutistuminen 13 prosentilla vuotta aiemmasta tammi-kesäkuussa 2005. Ryhmän osuus transitosta oli 19 prosenttia.

kilpailuetu Pietarin alueeseen nähden, mutta Moskovan alueen kuljetuksiin Suomi on useimmiten muita vaihtoehtoja etäisempi ja kalliimpi. (Hernesniemi, Auvinen & Dudarev, 2005)

Suomen etuna arvokuljetuksista kilpailtaessa on suomalaisten kuljetusjärjestelmien luotettavuus ja turvallisuus (Hernesniemi, Auvinen & Dudarev, 2005). Muihin transitokäytäviin nähden Suomen etuina ovat myös Suomen toimiva logistiikkajärjestelmä, hyvät terminaalitilat, turvallinen varastointi sekä vapaavarastointimahdollisuus. Lisäksi Luoteis-Venäjän oma logistiikkainfrastruktuuri ei ole kehittynyt vastaamaan nopeasti kasvavaa kysyntää (LVM, 2005). Suomen satamakaupunkeihin ja itärajan tuntumaan onkin kehittynyt monia transitotavaroista huolehtimiseen erikoistuneita yrityksiä.

Suomen kautta länteen kuljetettava transito on tonnimäärissä suurin piirtein itään suuntautuvien kuljetusten tasolla. Toisin kuin itätransitossa, maantiekuljetusten osuus on pieni. Maantietransito länteen on kasvanut keskimäärin 19 prosenttia vuodessa koko 2000-luvun ja oli 0,1 miljoonaa tonnia vuonna 2004. Idästä länteen matkalla olevien tavaroiden rautatie- ja merikuljetukset ovat kasvaneet keskimäärin lähes 10 prosenttia vuodessa viime vuodet. Vuonna 2004 Suomen läpi länteen meni 2,4 miljoonan tonnin edestä rautatiekuljetuksia ja 2,6 miljoonan tonnin edestä merikuljetuksia.⁵

Kuvio 10 Transitoliikenne Suomesta länteen 1995–2004, 1 000 tonnia

Lähde: Tilastokeskus

Suomen toimiminen vahvana kauttakulkukäytävänä Venäjän suuntaan vaikuttaa positiivisesti Suomen talouteen. Venäjälle suuntautuva kuljetus- ja varastointitoimiala on merkittävä työllistäjä sekä Itä-Suomessa että satamissa. Suomen läpi kulkevien transitokuljetusten työllisyysvaikutus on suoraan tuhansia henkilöitä ja epäsuorasti huomattavasti enemmän (Hernesniemi, Auvinen & Dudarev, 2005).

⁵ Vuoden 2005 ensimmäisellä puoliskolla merikuljetukset länteen olivat 1,6 miljoonaa tonnia ja rautatiekuljetukset 1,8 miljoonaa tonnia. Maantiekuljetusten osuus oli pieni, vain 40 000 tonnia.

4 Suomalaisten sijoitukset ja liiketoiminta Venäjällä

Suomalaiset suorat sijoitukset Venäjälle

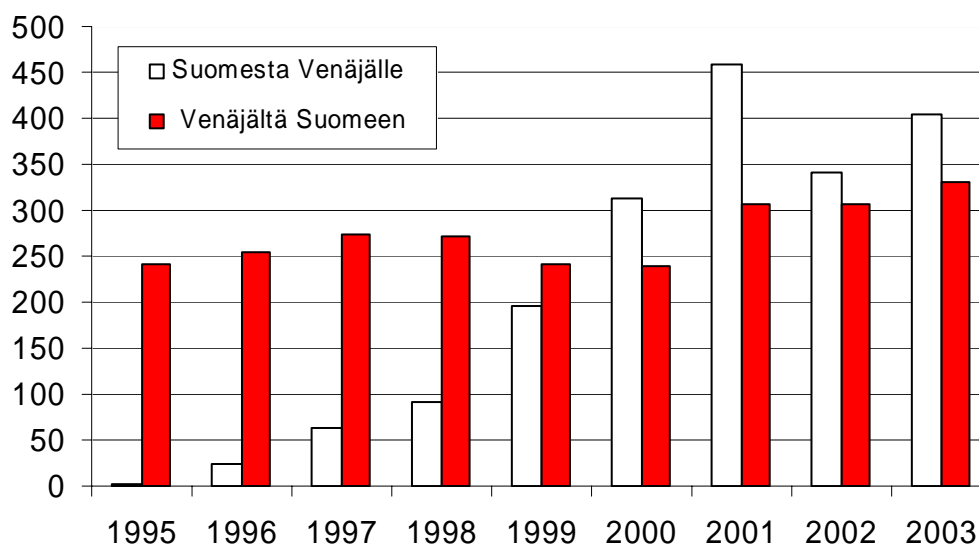
Ulkomaankaupan kasvuun verrattuna suomalaiset ovat sijoittaneet varsin varovasti Venäjälle. Vetovoimamallin mukaan suomalaisten tekemät sijoitukset ovat huomattavasti alle potentiaalisen ja yritysten toimintastrategia näyttää nojautuneen pääasiassa vientiin (Kotilainen, Kaitila, Widgren & Alho, 2003). Venäjälle ei kuitenkaan ole virrannut merkittäviä määriä ulkomaisia sijoituksia muistakaan maista ja ulkomaisten suorien sijoitusten kanta oli alle 7 prosenttia Venäjän BKT:sta vuonna 2004, kun se esimerkiksi Kiinassa oli yli 30 prosenttia.

Sijoitusvirtojen analysointia kuitenkin hankaloittaa luotettavien tilastojen puute. Olemassa olevat tilastot perustuvat yritysten omiin ilmoituksiin, ja lisäksi globaalitaloudessa on vaikeata määrittellä sijoituksen kotimaa. Siksi tilastoja suorista sijoituksista voidaan pitää vain suuntaa-antavina ja ne todennäköisesti aliarvioivat Suomesta Venäjälle tehtyjen suorien sijoitusten määrää.

Ulkomaiset suorat sijoitukset Venäjälle ovat yli kymmenkertaistuneet viimeisen vuosikymmenen aikana Venäjän tilastolaitoksen mukaan. Vuoden 2005 kesäkuussa suorien ulkomaisten sijoitusten kanta Venäjällä oli noin 35 miljardia euroa. Eniten Venäjälle on kerääntynyt pääomaa Kyprokselta, Luxemburgista ja Alankomaista. Osa tästä pääomasta on kuitenkin peräisin venäläisiltä sijoittajilta. Venäläisten suorien sijoitusten kanta onkin suurin juuri Kyproksella ja Alankomaissa. Eniten ulkomaisia sijoituksia on suuntautunut öljyntuotantoon.

Suomen suorien sijoitusten kanta Venäjällä on kasvanut 1990-luvun puolivälistä aina vuoteen 2001 saakka seuraten siten Suomen ulkomaisten sijoitusten yleistä nousevaa trendiä. Viime vuosina Venäjälle suuntautuvien sijoitusten kehitys on kuitenkin eriytynyt Suomen muun ulkomaisen sijoitustoiminnan jatkaessa lievää kasvua. Vuonna 2002 sijoituskanta Venäjällä laski selvästi, noin neljänneksellä edellisestä vuodesta. Sen jälkeen kanta on jälleen ollut kasvussa ja Suomen Pankin arvion mukaan se oli 404 miljoonaa euroa vuoden 2003 lopussa. Sijoituskanta Venäjällä on yli kymmenkertaistunut verrattuna vuoden 1994 tasoon, mutta se muodostaa edelleen vain noin prosentin Suomen koko ulkomaisesta sijoituskannasta.

Kuvio 11 Suomalaisten suorien sijoitusten kanta Venäjällä ja venäläisten Suomessa 1995 – 2003, miljoonaa euroa.

Lähde: Suomen Pankki

Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) vuonna 2003 jäsenilleen tekemän jäsenkyselyn mukaan yksinomaan teollisuusyritysten suorien sijoitusten kanta Venäjällä ylsi 1,4 miljardiin euroon jo vuoden 2002 lopussa ja se oli kymmenkertaistunut vuodesta 1997. EK:n vuoden 2002 arvio oli yli nelinkertainen verrattuna Suomen Pankin tilastoimaan lukuun.⁶ EK:n jäsenkyselystä ilmenee, että suomalaiset yritykset näyttävät luottavan Venäjän potentiaaliin ja EK ennustaakin sijoitusten kannan olevan jo 2,6 miljardia euroa vuonna 2007.

Sijoitusten alueellinen jakautuminen

Kaikista Venäjälle menevistä ulkomaisista sijoituksista suurin osa suuntautuu Keskisen federaatiopiirin alueelle ja erityisesti Moskovaan. Tämän alueen osuus ulkomaisista sijoituksista on myös kasvanut koko 2000-luvun ajan. Luoteis-Venäjän alue sitä vastoin on menettänyt osuuttaan ulkomaisista sijoituksista. Vielä 2000-luvun alussa Luoteis-Venäjän federaatiopiiriin suuntautui toiseksi eniten ulkomaisia sijoituksia, mutta viime vuosina Siperian ja Kaukoidän alueet ovat nousseet sen edelle. EK:n kyselyn mukaan noin 80 prosenttia suomalaisten yritysten sijoituksista on tehty Luoteis-Venäjän alueelle. Loput on pääasiassa investoitu Keskiseen federaatiopiiriin.

Luoteis-Venäjän alueella suomalaiset sijoitukset ovat merkittävässä asemassa. Vuonna 2004 Suomen osuus Karjalan tasavallan suorista sijoituksista oli yli kolmannes ja Suomi oli siellä tärkein ulkomainen sijoittajamaa. Novgorodin alueelle vuonna 2004 suuntautuneista suorista sijoituksista lähes puolet oli Suomesta ja sijoituskannastakin Suomen osuus oli lähes kolmannes. Suomi oli USA:n jälkeen toiseksi tärkein sijoittajamaa Lenin-

⁶ EK:n kyselyn ja Suomen Pankin tilastojen erot johtuvat erilaisista tilastointitavoista. Suomen Pankin maksutasetilastot perustuvat yritysten vapaaehtoiisiin ilmoituksiin. EK:n jäsenkysely ottaa huomioon teollisuusyritysten (pl kaupan alan) sijoitukset myös kolmansien maiden tai tytäryhtiöiden kautta Venäjälle.

gradin alueella 16 prosentin osuudellaan ja Pietarin kaupungissa kolmanneksi tärkein USA:n ja Iso-Britannian jälkeen vajaan 10 prosentin osuudellaan. Leningradin alueella suomalaisilla on valmisteilla huomattavia investointiprojekteja, jotka eivät näkyneet investointitilastoissa vielä vuonna 2004.

Suomalaisten yritystoiminta Venäjällä

Suomalaisten yritysten laajentuminen Venäjälle lähti liikkeelle varovasti, mutta kehitys on ollut nopeaa viime vuosina. Nykyään Venäjän markkinoilla toimii jo lukuisia eri alojen suomalaisyrityksiä. Venäjän läheisyys, suuret nopeasti kasvavat markkinat, edulliset työvoimakustannukset ja koko ajan kehittyvä toimintaympäristö houkuttelevat yrityksiä laajentamaan toimintaansa Venäjälle.

Suomen Pankin tilastojen mukaan suomalaisten yritysten venäläisissä tytäryhtiöissä oli työntekijöitä yhteensä noin 10 000 ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto ylsi hieman yli miljardiin euroon vuonna 2003. Henkilökunnan määrä oli lähes kymmenkertainen ja liikevaihto miltei viisitoistakertainen verrattuna vuoteen 1996. Silti venäläisten tytäryhtiöiden merkitys on vielä pieni verrattuna suomalaisten yritysten toimintaan muissa maissa. Ulkomaisten tytäryhtiöiden henkilökunnasta vain kolmisen prosenttia toimii Venäjällä ja yhteenlasketusta liikevaihdosta venäläisten tytäryhtiöiden osuus on alle prosentin.

Suomalaiset yritykset ovat laajentuneet Venäjälle sekä vertikaalisesta että horisontaalisesta näkökulmasta. Vertikaalisella laajentumisella viitataan tuotantoketjun osan siirtämiseen ulkomaille. Tämänkaltainen laajentuminen liittyy yleensä raaka-aineiden tai työvoiman edullisuuteen ulkomailta. Horisontaalinen laajentuminen käsittää koko tuotantotoiminnan perustamisen tai siirtämisen ulkomaille ja sitä voivat motivoida esim. vientiä haittaavat korkeat kaupankäyntikustannukset, kuten kuljetuskustannukset tai tullimaksut.

Venäjällä on saatavissa paljon edullisia raaka-aineita ja työvoimaa, joita on mahdollista hyödyntää vertikaalisen laajentumisen avulla. Toisaalta siellä on myös suuret paikalliset markkinat, joiden kysyntään yritysten saattaa olla helpompi vastata paikallisella tuotantotoiminnalla. EK:n kyselyn mukaan suomalaisten teollisuusyritysten tärkeimpiä motiiveja tuotannon laajentamiseen Venäjälle ovat läheisyys asiakkaisiin ja kohtuuhintainen työvoima. Kyselyn pohjalta yritysten Venäjälle perustetut tytäryhtiöt vastaavat pääasiassa paikalliseen kysyntään.

Investointitilastoissa näkyy myös trendi yhä vaativamman tuotannon käynnistämisestä Venäjällä ja venäläisen työvoiman käyttämisestä globaalien markkinoiden tarpeeseen. Kehitys on usein lähtenyt pienimuotoisesta kokoonpanotuotannosta tai tuotannosta Venäjän kotimaan markkinoille, mutta rajamuodollisuuksien vakiintuessa ja kokemuksen karttuessa on ollut nähtävissä suuntaus kokonaisten tuotantoprosessien perustamisesta Venäjälle.

Vertikaalista eli tuotantoketjun osana toimivaa tuotantoa suomalaisilla yrityksillä on erityisesti metsä- sekä sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa. Metsäteollisuudessa suomalaiset yritykset ovat laajentuneet Venäjälle hankkiakseen puutavaraa ja sinne on perustettu myös sahalaitoksia. Merkittävimpiä Venäjälle tuotantolaitoksia perustaneita suomalaisia yrityksiä ovat UPM-Kymmene ja Stora Enso, joilla on sahoja ja puutavara-tehtaita erityisesti Luoteis-Venäjällä.

Sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa suomalaiset yritykset ovat hyödyntäneet Venäjällä edullisempia työvoimakustannuksia. PKC Groupilla ja Elqotecilla on Venäjällä kokoonpanotehtaat, joissa aluksi koottiin tuotteet valmiiksi Suomesta tuoduista kompo-

nenteista ja vietiin sitten eteenpäin länsimarkkinoille. PKC Group ja Elqotec onnistuivat sopimaan Venäjän tullin kanssa tullittoman komponenttien tuonnin, koska ne eivät myy lopputuotteita Venäjän markkinoilla. Nykyään Elcoteqin ja PKC Groupin investoinnit ovat myös hyviä esimerkkejä venäläisen tuotannon kehittämistä. Positiivisten kokemusten perusteella Elcoteqin Pietarin ja PKC Groupin Kostamuksen tehtailla on siirrytty pelkästä kokoonpanosta kokonaiseen tuotantoprosessiin. (Mäkinen, 2005)

Elintarviketeollisuudessa suomalaiset yritykset ovat tehneet merkittäviä investointeja Venäjälle päästäkseen paikallisille markkinoille. Tärkeimpiä ovat olleet Hartwallin osaoimistus Baltika-panimossa ja Fazerin ostama Hlebnyj Dom –leipomo, jonka kautta Fazerilla on kolmanneksen osuus Pietarin leipämarkkinoista. Lisäksi nimenomaisesti paikallisten markkinoiden kysyntää täyttämään ovat suomalaiset yritykset laajentaneet toimintaansa Venäjälle mm. rakennusalalla, vähittäiskaupassa sekä telekommunikaatiopalveluissa.

Taulukko 4 Eräitä Venäjällä toimivia suomalaisyrityksiä⁷

Yritys	Toimiala	Toimipaikka
Electrolux	Kodinkoneet	Pietari
Elqotec	Elektroniikka	Pietari
Fazer (Hlebnyj Dom)	Elintarviketeollisuus	Pietari
Fortum	Öllyteollisuus	Leningradin alue
Hartwall (BBH)	Panimoteollisuus	Koko Venäjä
Huhtamäki	Pakkausteollisuus	Moskova
Kuusakoski	Metalliteollisuus	Lenigradin ja Karjalan alueet
Lassila & Tikanoja	Ympäristönhuolto	Dubna (Moskovan alue)
Nokian Renkaat	Rengastuotanto	Vsevolozhsk (Leningradin alue)
Nordea (IMB)	Pankkitoiminta	Moskova
Okopankki	Pankkitoiminta	Pietari
PKC Group	Elektroniikka	Kostamus, Viipuri
Rauta-Kesko	Vähittäiskauppa	Pietari
Rautaruukki	Metalliteollisuus	Pietari, Moskova, Jekaterinburg
Stockmann	Vähittäiskauppa	Pietari, Moskova
Stora-Enso	Metsäteollisuus	Impilahti, Nebolchi, Balabanovo
TeliaSonera (Megafon)	Telekommunikaatio	Koko Venäjä
UPM-Kymmene	Metsäteollisuus	Chudovo, Pestovo
Valio	Elintarviketeollisuus	Pietari
YIT	Rakennus	Pietari, Moskova

Lähde: Mäkinen 2005, Kotilainen, Kaitila, Widgren & Alho 2003, Talouselämä 2005 sekä muita lehtiartikkeleita.

⁷ Listaan sisältyy myös monikansallisia yrityksiä, joiden tekemät investoinnit eivät näy Suomen investointitilastoissa.

Suomalaisten yritysten sijoitukset ovat lähes poikkeuksetta vieneet suomalaisia alihankkijoita mukanaan Venäjälle sekä synnyttäneet uusia venäläisiä alihankintaketjuja. Suomalaisen yritysten väliset vahvat tukiverkot ovat olleet tärkeitä yritysten toimiessa Venäjällä. Lisäksi suorat sijoitukset ovat synnyttäneet uusia työpaikkoja Venäjällä. Alihankinta on myös kehittänyt Venäjän teknologista osaamista ja siten parantanut Venäjän kilpailukykyä.

5 Venäläiset Suomessa

Suorat sijoitukset ja yritystoiminta

Suomi nähdään Venäjällä usein turvallisenä toimintaympäristönä, mikä näkyy myös kasvaneissa investoinneissa. Suomen Pankin tilastojen mukaan vuoden 2003 lopussa venäläisten suorien sijoitusten kanta oli lähes kaksinkertaistunut 1990-luvun alkuun verrattuna ja sen arvo oli 330 miljoonaa euroa. Venäjän sijoituskanta Suomessa oli 68 prosenttia Suomen omasta sijoituskannasta Venäjällä. Venäjän osuus Suomeen tehtyjen suorien sijoitusten kannasta on laskenut verrattuna 1990-luvun alkuvuosiin ja viime vuosina se on pysytellyt yhden prosentin tuntumassa.

Investoinnit Venäjältä Suomeen näkyvät myös lisääntyneessä venäläissomisteisten yritysten rekisteröinnissä. Vuoden 2004 puoliväliin mennessä Suomessa oli rekisteröity lähes 2 000 venäläisomisteista osakeyhtiötä.⁸ Näistä yrityksistä 93 prosenttia on perustettu Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ja ne toimivat pääosin palvelualoilla. Valtaosa yrityksistä, joiden omistajina on venäläisiä, toimii Etelä-Suomessa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla. Itä-Suomeen rajan tuntumaan venäläisiä yrityksiä ei ole perustettu kovin paljon rajan läheisyydestä huolimatta. Suomeen rekisteröidyt venäläiset yritykset eivät yleensä ole kovin suuria, niistä puolella pääoma oli alle 8000 euroa. Vain alle prosentilla venäläisistä yrityksistä oli yli miljoonan euron pääoma (Vaahtra & Lorentz, 2004).

Vuonna 2004 Suomen 500 suurimman yrityksen joukosta löytyi ainakin kuusi yritystä, joiden omistajiin kuuluu venäläisiä. Näistä yrityksistä pääosa toimii energiasektorilla ja ne ovat Teboil, Gasum, Suomen Petrooli, Sekom Trading ja RAO Nordic. Sisaryritysten Teboilin ja Suomen Petroolin yhteenlaskettu osuus Suomen bensiniimarkkinoista on lähes viidennes. Suurimpien yritysten joukkoon kuului myös autokaupassa toimiva Delta Motor (Talouselämä, 2005 & Vaahtra & Lorentz, 2004).

⁸ Yritysrekisterin mukaan vuoden 2004 puolessa välissä Suomessa oli rekisteröity lähes 2000 osakeyhtiötä joiden johtavissa tehtävissä (hallituksen puheenjohtaja, hallituksen jäsen, toimitusjohtaja tai muu johtava asema) oli Venäjän kansalainen tai kansalaisia rekisteröinnin tapahtuessa. Tämän tarkempaa tietoa ei Suomessa perustettavien yritysten omistusrakenteista pystytä saamaan.

Matkailu

Venäläisten matkustus on lisääntynyt viime vuosina tulojen kasvaessa, mutta vain 2,5 prosenttia venäläisistä matkusti ulkomaille vuonna 2003. Venäläisistä ulkomailta käyvät lähinnä kaupunkikeskuksissa asuvat keskiluokkaan kuuluvat ihmiset, joilla ulkomaanmatkailuun on varaa. Suomi kuuluu yhdessä Turkin, Kiinan, Egyptin ja Puolan kanssa venäläisten matkailijoiden suosituimpiin kohteisiin. Turkin ja Egyptin suosiota matkakohteina selittää osaltaan se, että venäläiset eivät tarvitse maahantuloviisumia matkustaessaan näihin maihin. Vuonna 2004 Suomi oli venäläisten neljänneksi suosituin matkakohde, mutta EU-maista Suomeen matkustettiin eniten. Pietarilaisten matkailijoiden keskuudessa Suomi oli kaikkein suosituin kohde (Karhunen, Kosonen & Paajanen, 2005).

Koko 2000-luvun Suomeen on tullut eniten matkailijoita Venäjältä ja venäläisten matkailu Suomeen on lisääntynyt joka vuosi. Matkailun edistämiskeskuksen rajahaastattelutkimuksen mukaan vuonna 2004 venäläisiä kävi Suomessa yli 1,6 miljoonaa, mikä oli muutaman prosentin enemmän kuin edellisenä vuonna. Valtaosa venäläisistä ei kuitenkaan yövy Suomessa. Ennakkotietojen mukaan venäläisten yöpymiset majoitusliikkeissä ovat harventuneet viime vuosina huolimatta matkailijoiden määrän kasvusta. Vuonna 2004 hieman yli 200 000 venäläistä matkailijaa käytti maksullista majoitusta Suomessa ja yhteensä he viettivät lähes 450 000 yötä suomalaisissa majoitusliikkeissä. Yöpymisillä mitattuna venäläiset olivat vasta kolmanneksi suurin matkailijaryhmä saksalaisten ja ruotsalaisten jälkeen. Venäläisistä matkailijoista kolmannes yöpyi sukulaistensa tai tuttaviansa luona. (MEK, 2005).

Venäläiset arvostavat erityisesti Suomen läheisyyttä Venäjään sekä sitä, että Suomi on heille tuttu maa ja että Suomessa on kaunis ja hyvin hoidettu luonto. Suosituin vuodenaika vierailulla Suomessa on talvi ja eniten matkailijoita keräävät Järvi-Suomen ja Kainuun alue sekä pääkaupunkiseutu. Suomalaiset matkailuyrittäjät ovat osanneet hyötyä venäläisestä matkailuvirrasta ja Suomeen onkin syntynyt erityisesti venäläisiä matkailijoita palvelemaan erikoistuneita yrityksiä (Foote Cone & Belding, 2005).

Venäläiset tulevat Suomeen pääasiassa viettämään vapaa-aikaa. Vuonna 2004 venäläisistä matkailijoista yli puolet tuli Suomeen vapaa-ajan matkalle ja viidennes työmatkalle. Vapaa-ajan matkoillaan venäläiset tekevät lähinnä ostoksia ja vierailevat sukulaisten tai ystävien luona. Suomeen matkustavat pääasiassa Luoteis-Venäjän asukkaat. Venäläisistä matkailijoista yli kahden kolmanneksen asuinpaikka oli Pietarin alue ja Moskovan alueelta tuli kymmenen prosenttia matkustajista. (MEK, 2005)

Vuonna 2004 venäläiset matkailijat kuluttivat Suomessa noin 70 euroa päivässä. Venäläisten matkailijoiden kulutus Suomessa onkin huomattavan suurta verrattuna muihin ulkomaalaisiin. Tilastokeskuksen ennakkotiedon mukaan venäläisiltä matkailijoilta vuonna 2004 saadut matkailutulot olivat noin 380 miljoonaa euroa, mikä oli kuitenkin yli kymmenyksen vähemmän edelliseen vuoteen verrattuna. Venäläisten matkailijoiden työllistämisaikutus on kuitenkin merkittävä (MEK, 2005).

Suomalaisten matkailu Venäjälle on viime vuosina ollut lievässä laskussa. Venäjän tilastolaitoksen mukaan Venäjän rajan ylitti vajaat 1,1 miljoonaa suomalaista vuonna 2004. Suomalaiset olivat neljänneksi suurin matkustajaryhmä Venäjällä ukrainalaisten, kazakstanilaisten ja puolalaisten jälkeen. 2000-luvulla yli puolet Venäjälle matkustaneista suomalaisista oli siellä työmatkalla. Muut suomalaiset ovat matkustaneet Venäjälle turisteina tai henkilökohtaisista syistä (Venäjän tilastolaitos, 2005).

6 Yhteenveto

Venäjän voimakas talouskasvu 2000-luvulla on lisännyt Venäjän vaurautta ja tiivistänyt suomalais-venäläistä taloudellista yhteistyötä monella eri alalla. Ulkomaankauppa on kasvanut nopeasti ja Venäjältä tulee lähiaikoina Suomen suurin kauppakumppani. Myös maiden välisten investointien kasvu on ollut voimakasta: suomalaiset yritykset laajentavat toimintaansa aktiivisesti Venäjälle ja venäläiset Suomeen. Transitokuljetukset kasvavat edelleen ja Suomen vahva asema kauttakulkumaana on suhteellisen vakaa. Lisäksi Suomessa vierailee vuosittain lähes kaksi miljoonaa venäläistä ja Suomi on EU-maista venäläisten suosituin matkailukohde.

Venäjän kanssa toimimiseen liittyy myös epävarmuutta, joka on osattava tunnistaa. Taloussuhteet ovat kehittyneet paljolti yritystasolla. Julkinen valta on pyrkinyt vähentämään epävarmuutta keskittymällä viranomaisten välisen yhteistyön kehittämiseen ja parantamalla tullien toimintaa sekä valvontaa. Tullitoiminta on silti edelleen yksi suurimmista ongelmista Venäjän-kaupassa. Tullauskäytännöt ovat hitaita ja niissä tapahtuu usein muutoksia. Myös tullimaksut ovat joillain aloilla korkeita. Kaksoislaskutus on edelleen tavallista Suomen ja Venäjän rajalla, mutta sen kitkemiseksi on kehitetty uusia tullausjärjestelmiä, kuten sähköinen tullaus ja vihreä linja. Ongelmia on kuitenkin edelleen ja vain harva yritys käyttää näitä uusia menetelmiä. Kaupankäynnissä ongelmia aiheutuu tullauskäytäntöjen lisäksi Venäjän monimutkaisesta ja usein muuttuvasta sertifiointijärjestelmästä.

Epävarmuutta Venäjällä lisää myös heikko investointi-ilmapiiri, mikä omalta osaltaan hidastaa erityisesti suorien sijoitusten virtaa Venäjälle. Venäjälle on virrannut edelleen hyvin vähän ulkomaisia suoria sijoituksia. Investointi-ilmapiiriä heikentää valikoiva oikeusjärjestelmä sekä laajalle levinnyt korruptio. Myös lainsäädännössä on edelleen puutteita, mutta sitä kehitetään jatkuvasti. Lisäksi ulkomaalaisen yritystoimintaa Venäjällä vaikeuttaa välillä mielivaltainen byrokratia sekä ongelmat työlupien ja viisumien hankinnassa.

Venäjän talouden yhä vahvempi jakautuminen strategisiin ja ei-strategisiin sektoreihin on viime aikoina kasvattanut epävarmuutta. Strategiset alat, kuten mineraali- ja puolustusteollisuus, näyttää olevan rajattu ainoastaan ulkomaisten vähemmistöomistuksiin, kun taas ei-strategisille aloille ulkomaalaiset omistajat ovat tervetulleita.

Suomalaisten investointien lisäämiseksi ja turvaamiseksi ulkoministeriö on pyrkinyt jo pitkään solmimaan investointisuojasopimuksen Venäjän kanssa, mutta toistaiseksi Venäjä ei ole siihen suostunut. Sopimus osaltaan toimisi takuuna erityisesti suuremmille suomalaisille sijoituksille.

Epävarmuudesta huolimatta Venäjällä tapahtuu myös paljon investointi-ilmapiiriin paranemista edistäviä asioita. Venäjä on neuvottelemassa Maailman kauppajärjestön (WTO) jäsenyydestä ja prosessin yhteydessä Venäjä joutuu avaamaan joitakin aloja (mm. pankki- ja vakuutussektorin) kansainväliselle kilpailulle. Venäjä on ilmoittanut pyrkivänsä saamaan päätökseen jäsenyysneuvottelut vuoden 2005 loppuun mennessä. Venäjä on myös tiivistänyt yhteistyötä Euroopan unionin kanssa ja sopi keväällä 2005 neljästä tiekartasta (talous, oikeus- ja sisäasiat, ulkoinen turvallisuus sekä tiede ja kulttuuri), joiden avulla yhteistyötä syvennetään.

Venäjän hallitus on hyvin tietoinen investointi-ilmapiiriin liittyvästä epävarmuudesta. Hallituksen tavoitteena on saada maahan lisää ulkomaisia sijoituksia sekä avata taloutta maailmankaupalle. Avautumista haittaa kuitenkin se, että monella sektorilla on edelleen monopoleja tai muita vapaata kilpailua rajoittavia tekijöitä. Näiden tekijöiden muuttaminen on hidasta ja prosessista tulee varmaan pitkä. Tietty epävarmuus tulee luultavasti vielä pit-

kään olemaan osa Venäjään liittyvää liiketoimintaa. Epävarmuutta voidaan parhaiten lievittää hyvällä paikallistuntemuksella. Paikallistuntemus voi myös muodostua suomalaisten yritysten kilpailueduksi muihin ulkomaalaisiin yrityksiin verrattuna.

Venäjän talouskasvu näyttää jatkuvan ripeänä, mikä – epävarmuudesta huolimatta – ennustaa talousyhteistyön lisääntyvän entisestään.

Lähteet

BOFIT (2005): BOFIT viikkokatsaus 13/05 31.3.2005

EK (2003): Teollisuuden ulkomaantoiminta. Löytyykö kasvu kehittyviltä markkinoilta? syyskuu 2003.

Eurostat (2005): External trade statistics database, http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1273,1454985,1273_1454990&_dad=portal&_schema=PORTAL

Foote, Cone & Belding (2005): Suomen kesän 2005 markkinapotentiaalista Venäjällä, huhtikuu 2005.

Hernesniemi, Auvinen & Dudarev (2005): Suomen ja Venäjän logistinen kumppanuus, ETLA, Helsinki.

Karhunen, Kosonen & Paajanen: Gateway-käsitteen elinkaari Venäjän-matkailussa.

Kotilainen, Kaitila, Widgren & Alho (2003): Suomen ja Venäjän taloussuhteiden kehitysnäkymät, ETLA, Helsinki.

LVM (2005): EU:n ja venäjän välisten liikenneyhteyksien nykytila ja kehitysnäkymät, Liikenne- ja viestintäministeriö, Helsinki.

MEK (2005): Rajahaastattelututkimus, osa 17. Ulkomaiset matkailijat Suomessa vuonna 2004. MEK A145 2005.

Mäkinen, Tapani (2005): Suuri maa, pitkä kvartaali – suomalaisyritysten kokemuksia Venäjän kehittyvästä kapitalismista, Sitra raportteja 48, Helsinki.

Suomen Pankki (2005): Suorat sijoitukset Suomen maksutaseessa 2003, Tilastotiedote 9.11.2004

Sutela, Pekka (2005): Finnish trade with the USSR: Why was it different? BOFIT Online 7/2005, Bank of Finland, Helsinki.

Talouselämä (2005): Suomen 500 suurinta yritystä listaus, numero 20/2005.

Tilastokeskus (2005a): Tranistotilastotietokanta 30.8.2005 <http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=fi&DM=SLFI&lp=catalog&clg=transitotilasto>

Tilastokeskus (2005b): Palvelujen ulkomaankauppa 3.6.2005 <http://www.tilastokeskus.fi/til/pul/index.html>

Tullihallitus (2005a): Ulkomaankaupan keskittyminen yrityksittäin 2004, ulkomaankauppakatsaus 11.7.2005. Helsinki.

Tullihallitus (2005b): Ultika-ulkomaankauppätietokanta

Tullihallitus (2005c): Itään suuntautuva maantietransito tammi-maaliskuussa 2005, ulkomaankauppakatsaus 20.5.2005

Tullihallitus (2005d): Itään suuntautuva maantietransito huhti-kesäkuussa 2005, ulkomaankauppakatsaus 19.8.2005

UNCTAD (2004a): Trade and Development report 2004, <http://www.unctad.org>

UNCTAD (2004b): World Investment Report 2004, <http://www.unctad.org>

Vaahtra & Lorentz (2004): Russian Involvement in Finnish Companies – The Energy Sector in Focus. Electronic Publications of Pan-European Institute 11/2004.

<http://www.tukkk.fi/pei>

Venäjän keskuspankki (2005): Venäjän keskuspankin ulkomaankauppatilastot,

<http://www.cbr.ru>

Venäjän tilastolaitos (2005): Rossija v tsifrah 2004, <http://www.gks.ru>

Venäjän tulli (2005): Venäjän tullin ulkomaankauppatilastot, <http://www.customs.ru>

- 2002
- No 1 Juhani Laurila: Determinants of transit transports between the European Union and Russia
 - No 2 Tarja Kauppila: Polish Economic Review 1/2002
 - No 3 Tuomas Komulainen: Elokuun 1998 talouskriisi
 - No 4 Laura Solanko - Merja Tekoniemi: Fiskaalifederalismi Venäjällä
 - No 5 Jian-Guang Shen: China's Macroeconomic Development in 2001
 - No 6 Tuuli Koivu: Vuosi 2001 Baltiassa
 - No 7 BOFIT: Näkökulmia Venäjän talouteen - BOFIT-seminaari 13.5.2002
 - No 8 Pekka Sutela: Combining the incompatibles: fixed exchange rate, liberalisation and financial development in Estonia
 - No 9 Tarja Kauppila: Polish Economic Review 2/2002
 - No 10 Iikka Korhonen: Selected Aspects of Monetary Integration
 - No 11 Tuuli Koivu: Banking and Finance in the Baltic Countries
 - No 12 Filippo Ippolito: The Banking Sector Rescue in Russia
 - No 13 Antje Hildebrandt: What is Special about Enlarging the European Union towards the East? A Comparison with the Southern Enlargement
- 2003
- No 1 Marco Fantini: An evaluation of draft legislation on Russian deposit insurance
 - No 2 Jian-Guang Shen: China's Economic Development in 2002
 - No 3 Komulainen, Korhonen I, Korhonen V, Rautava, Sutela: Russia: Growth prospects and policy debates
 - No 4 Tuomas Komulainen: Polish Economic Review 1/2003
 - No 5 Abdur Chowdhury: Banking reform in Russia: Winds of change?
 - No 6 Laura Solanko: Why favor large incumbents? A note on lobbying in transition
 - No 7 Tuuli Koivu: Suotuisa kehitys jatkui Baltian maissa vuonna 2002
 - No 8 BOFIT: Näkökulmia Venäjän talouteen - BOFIT-seminaari 22.5.2003
 - No 9 Merja Tekoniemi: Venäjän maatalous 2000-luvulla - Venäjästäkö viljanviejä?
 - No 10 Abdur Chowdhury: WTO accession: What's in it for Russia?
 - No 11 Tuomas Komulainen: Polish Economic Review 2/2003
- 2004
- No 1 Elena Smirnova: Impact of Cross-listing on Local Stock Returns: Case of Russian ADRs
 - No 2 Seija Lainela - Pekka Sutela: European Union, Russia, and TACIS
 - No 3 Seija Lainela: Investoinnit kasvussa Venäjällä
 - No 4 BOFIT: Venäjän talous Putinin aikana
 - No 5 Merja Tekoniemi: Venäjän Kaukoidän taloudellinen integraatio
 - No 6 Tuuli Koivu: The sustainability of Chinese growth
 - No 7 Tapio Korhonen: Venäjän rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät
 - No 8 Tapio Korhonen ja Simon-Erik Ollus: Mikä pääomapako Venäjältä?
 - No 9 Simon-Erik Ollus: How much oil can Russia produce? – A study in the Russian oil sector
 - No 10 Tapio Korhonen: Kiinan rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät
 - No 11 Simon-Erik Ollus: Miksi kesällä 2004 oli luottamuspora? – Katsaus Venäjän pankkisektorin rakenteeseen ja nykytilaan
- 2005
- No 1 Tuuli Koivu: The challenge of choosing an optimal exchange rate regime for China
 - No 2 Jouko Rautava: Is India emerging as a global economic powerhouse equal to China?
 - No 3 Pekka Sutela: EU, Russia, and Common Economic Space
 - No 4 Barbara Bils: What determines regional inequality in China? –A survey of the literature and official data
 - No 5 Laura Solanko and Merja Tekoniemi: To recentralise or decentralise – some recent trends in Russian fiscal federalism
 - No 6 Pekka Sutela: Did Putin's reforms catapult Russia into durable growth?
 - No 7 Pekka Sutela: Finnish trade with the USSR: Why was it different?
 - No 8 Anna Mahlamäki, Laura Solanko, Merja Tekoniemi ja Simon-Erik Ollus: Venäjän keskeiset tuotannonalat 2000-luvulla – sektorikatsaus
 - No 9 Katrin Robeck: Russia's Gas Business – Facts, Challenges and the Road to Reform
 - No 10 Simon-Erik Ollus – Heli Pyykkö: Suomen ja Venäjän taloussuhteiden viimeaikainen kehitys